

Kate Williams

Joséphine

Verlangen, ambitie, Napoleon

VERTAALD DOOR LISA DE GROOT

2015 Prometheus • Bert Bakker Amsterdam

Proloog

1 december 1804

Het was de belangrijkste nacht van Joséphines leven.

Parijzenaars en Fransen uit het hele land namen in het donker alvast hun plaatsen in langs de route, hoogwaardigheidsbekleders van over de hele wereld waren gearriveerd, de gouden koetsen waren in gereedheid gebracht en het vorstelijk gewaad hing al klaar voor de grote held. De volgende dag zou Napoleon worden gekroond tot keizer van Frankrijk en al haar gebieden. Het soldaatje uit Corsica werd Zijne Keizerlijke Hoogheid.

Heel Frankrijk ging ervan uit dat Joséphine zielsgelukkig was. Maar achter de muren van het statige Tuilerieënpaleis was ze vooral bang. Het was tijd voor de uitvoer van het meest gewaagde plan van haar leven.

Haar hele toekomst hing af van hoe ze zich staande hield in deze ultieme test. Slaagde ze in haar opzet, dan zou ze worden gekroond tot keizerin, eerste vrouw van de wereld en gemalin van de belangrijkste man van de eeuw. Zo niet, dan zou ze in ongenade vallen en worden veroordeeld tot een leven vol armoede en vernedering. Ze was veertig, Napoleon en zij waren acht jaar getrouwd en nu liet hij doorschemeren dat hij hun huwelijk ongeldig wilde laten verklaren.

Ooit was Napoleon bezeten geweest van zijn 'creooltje'. Maar hij ging gebukt onder het feit dat hij geen opvolger had, en nu hij de machtigste man van het land was wierpen alle vrouwen zich aan zijn voeten. Als Joséphine weer een jaloerse woedeaanval had liep hij verveeld de kamer uit. En aangezien hij slechts een burgerlijk huwelijk met haar was aangegaan, zo wist hij, zou het niet al te moeilijk zijn om haar aan de kant te zetten.

De keizerlijke hoogheid, doorgaans zo besluitvaardig, verkeer-

de in dubio over zijn keizerin. Zijn familie probeerde hem ervan te overtuigen dat een huwelijk met een buitenlandse prinses zou bijdragen aan zijn grandeur en hem van een troonopvolger zou voorzien. Aan de andere kant was Joséphine erg geliefd bij de Fransen en geloofde Napoleon dat ze hem geluk bracht. Bovendien had hij een buitengewoon trouw karakter. ‘Hoe kan ik zo’n voortreffelijke vrouw wegdoen, alleen maar omdat ik bezig ben een groot man te worden?’ tobde hij. Misschien kon hij toch beter wachten tot na zijn kroning.

Toen beging hij een cruciale fout: hij vertelde Joséphine wat hem dwarszat. Ze bleef rustig – en begon onmiddellijk haar plan te smeden. Paus Pius VII was in Parijs met zijn gevolg en Napoleon had Joséphine gevraagd op te treden als gastvrouw. Ze was een gevierd diplomate, en hij was trots op haar elegante en charmante manier van doen. Joséphine greep de gelegenheid om Pius voor haar karretje te spannen met beide handen aan.

Op 1 december, tijdens de nacht voorafgaand aan de kroning, sloeg ze toe. Ze smeekte de paus om een privéaudiëntie en zette haar bekoorlijkste gezicht op. Ze bekende hem dat ze radeloos was, en hevig bezorgd om haar zielenheil; alleen hij kon haar helpen. Het moest haar gewoonweg van het hart: haar huwelijk met Napoleon was alleen voor de wet gesloten, en dus leefden ze voor Gods ogen in zonde. Ze was als de dood dat de keizer in de hel zou belanden.

Haar tranen en zachtjes geprevelde zorgen spoorden Pius aan tot actie. Hij marcheerde *linea recta* naar de keizer, en verkondigde boos dat hij weigerde een zondaar te kronen. Hij was diep verontwaardigd dat de keizerlijke hoogheid de waarheid niet aan hem had opgebiecht, en er moest onmiddellijk een kerkelijk huwelijk worden ingezegend. Napoleon smeekte en dreigde, maar Pius was onverbiddelijk. Het keizerlijk paar moest worden getrouwd door een priester, of hij zou weigeren de kroning te voltrekken.

Joséphine zat er zedig naast en wachtte tot haar plannetje zou slaan. Ze had tot het laatste moment gewacht met naar Pius te gaan, zodat Napoleon geen tijd meer zou hebben om de paus te overreden

tot een compromis. De keizer zag zich in een hoek gemanoeuvreerd: of hij ging akkoord met een kerkelijke inzegening, of de kroning werd uitgesteld. Uiteindelijk stemde hij schoorvoetend in. Er werd een noodaltaar opgericht in zijn studeerkamer, en het paar werd nog diezelfde avond in het geheim in de echt verbonden door een van Pius' kardinalen. Napoleon stampvoette van woede, Joséphine glimlachte alleen maar.

Ze had gewonnen. Ze was Napoleons vrouw voor God. Het was nu zo goed als onmogelijk voor hem om haar aan de kant te schuiven. Zij, het 'creooltje', zou keizerin van Frankrijk worden.

Die avond genoot Joséphine met volle teugen van haar overwinning. Ze had iedereen verslagen: Napoleons rancuneuze familie, de politici met hun fluistercampagnes en alle actrices en hertoginnen die hadden geprobeerd haar te vervangen. Ze zouden allemaal moeten toekijken hoe zij werd gekroond.

Op 2 december vertrok de keizerlijke koets om tien uur 's ochtends vanuit het Tuilerieënpaleis naar de Notre-Dame. Het rijtuig, een gevaarte van blinkend verguldsel, werd getrokken door acht schitterende witte paarden; erbovenop prijkte een magnifieke kroon die werd ondersteund door vier adelaars. Napoleon en Joséphine waren achter de hoge ramen nog net zichtbaar in hun weelderige kroningsgewaden. Langs de route had zich een enorme menigte verzameld, en het plaveisel leek besprenkeld met goud.

Joséphine zag er mooier uit dan ooit. Ze droeg een lange, witte satijnen jurk die rijkelijk was versierd met goudborduursel. Haar glanzende krullen zaten geschikt rond een prachtig diadeem met talloze diamanten en parels. Om haar hals en aan haar oren prijkten saffieren en smaragden die waren gezet in gesneden diamanten, en om haar vinger droeg ze een robijn – het symbool van vreugde. Ze was 'een volmaakte belichaming van elegantie en majesteit'.

In de Notre-Dame ontving Napoleon zijn kroon uit handen van de paus. Hij zette hem eerst op zijn eigen hoofd, vervolgens wachtte hij terwijl Joséphine op hem af schreed. Ze knielde voor hem neer en vouwde haar handen ineen alsof ze in gebed was verzonken.

Toen stapte hij naar voren en plaatste de kroon op haar hoofd, heel voorzichtig, zodat haar kostbare tiara niet zou worden verschoven.

Joséphine – armlastige creoolse, weduwe, semicourtisane en maîtresse – was nu keizerin van alle Fransen. Ze had gewonnen.

Tenminste, dat dacht ze.

Marie-Josèphe-Rose de Tascher de La Pagerie bracht een zorgeloze jeugd door op Martinique, leefde als onderhouden maîtresse in Parijs en werd uiteindelijk de machtigste vrouw van Frankrijk. Ze was geen schoonheid, haar gebit was zwart en ze was zes jaar ouder dan haar echtgenoot, maar ze hoefde maar één keer met haar rok te zwiepen en de man die heel Europa terroriseerde was haar slaaf. Ze groeide uit tot de perfecte eega: ze was bedreven in het paaien van de massa en voelde Napoleons stemmingen altijd feilloos aan. Ze was de zachte kracht naast zijn harde kracht: in tegenstelling tot hem speelde ze de rollen die patronage, diplomatie en etiquette vereisten met gemak. Als heldin van de Terreur en voormalig lid van de aristocratie legitimeerde ze hem in de ogen van de Fransen als verdediger van de republiek, en haar vriendelijke en zachtaardige uitstraling deed hen zijn wreedheid en lomphheid vergeten.

Ze deed alsof ze niet geïnteresseerd was in macht. Ze veinsde onderdanigheid en beweerde dat ze ‘niet was gemaakt voor zulke grandeur’. Maar in werkelijkheid verlangde ze ernaar om iedereen die haar ooit met de nek had aangekeken te overschaduwen.

De bewijzen van Joséphines triomf waren haar spectaculaire bezittingen: haar weelderige garderobe, haar kunstverzameling en haar juwelenkabinet dat meer diamanten bevatte dan dat van Marie Antoinette. Haar huis, Malmaison, was een waar kunstwerk. In haar tuin, compleet met Zwitsers chalet en orangerie, stonden honderden bloemensoorten die nog nooit eerder in Frankrijk waren geteeld. De beelden en schilderijen die haar interieur sierden waren topstukken, door Napoleon voor haar geroofd van over de hele wereld. Joséphine was een van de belangrijkste en fanatiekste kunstverzamelaars uit de geschiedenis. Als een tweede Catharina de Grote gebruikte ze kunst als een middel om macht te verwerven en uit te breiden.

Maîtresse, courtesane, idool van de revolutie, kunstverzamelaar, mecenas, keizerin: in de woorden van een van haar vrienden was ze ‘een toneelspeler die alle rollen beheerste’.¹

Om te winnen was Joséphine tot alles bereid – ze zou vrienden laten vallen, haar vijanden tegenwerken en haar rivalen verraden. Ze zou zelfs haar eigen dochter opofferen.

1 La Pagerie

Op een lentedag in 1763 beklom een jonge vrouw de top van een van de heuvels op een plantage aan de zuidkant van Martinique. Rose-Claire de Tascher de La Pagerie, zesentwintig jaar oud en zes maanden zwanger van haar eerste kind, was een telg uit een van de belangrijkste families van het eiland, en niet makkelijk bang te krijgen. Tijdens de laatste zeven jaar van haar leven had er tussen de Fransen en de Engelsen een conflict gewoed om het bezit van het eiland. De Franse troepen hadden zich gevestigd in de nabijgelegen haven van Fort-de-France en leverden een bittere strijd. De kolonisten verscholen zich in hun huizen, als de dood dat soldaten hun land zouden afpakken of dat hun slaven in opstand zouden komen. Haar knappe Franse echtgenoot had meegeholpen met de verdediging van het eiland; ze was tot over haar oren verliefd. Begin 1763 werd de vrede eindelijk getekend – Martinique zou Frans blijven. Rose-Claire klauterde omhoog, vergezeld door haar slaven, en keek hoe de Britse schepen aan de horizon wegvoeren. Ze aaide over de bolling van haar buik, ervan overtuigd dat ze een jongetje verwachtte.

Drie maanden later, op 23 juni 1763, werd Rose-Claire's eerste kind geboren. Het had weinig gescheeld of Marie-Josèphe-Rose de Tascher de La Pagerie was als Britse ter wereld gekomen. 'In tegenstelling tot waar we op hoopten heeft het God behaagd ons een dochter te schenken,' schreef Rose-Claire naar aanleiding van de geboorte van het meisje. 'Mijn eigen blijdschap is er echter niet minder om. Waarom hebben wij vrouwen eigenlijk geen hogere dunk van onze eigen sekse?'¹ Maar de geboorte was wel degelijk een enorme teleurstelling voor de ouders. De man van Rose-Claire, Joseph Tascher de La Pagerie, verlangde naar een zoon onder wiens leiding de familie het later misschien zou kunnen schoppen tot landadel. Haar eigen

familie hoopte op een jongen om hun grondbezit over te nemen. Aan Marie-Josèphe hadden ze lang niet zoveel: voor een meisje lag slechts een huwelijk op jonge leeftijd met een lokale grondeigenaar in het verschiets en vervolgens een leven als hardwerkende huismoe-der van een stuk of vijf kinderen.

Het kleine Martinique, nauwelijks vijfenzestig kilometer lang en vijftientig kilometer breed, was zesduizend kilometer – enkele weken varen – verwijderd van het moederland. De Fransen voerden oorlog voor de vruchtbare grond, maar voor de rest zagen ze het eiland vooral als melkkoe en de mensen die er woonden als provinci-aal en onderontwikkeld. Sommige families kwamen uit Frankrijk om er hun fortuin te maken, maar niet zonder gêne: de hoofdstad Fort Royal, het huidige Fort de France, was allesbehalve een centrum van elegantie en cultuur. ‘Iedereen wil er zo snel mogelijk rijk worden, om weg te kunnen van die plek waar men leeft zonder distinctie, zonder eer.’² De vrouwen waren passief en de mannen worstelden met de verleidingen van rum, gokken en duelleren. Bij de opvoeding van kinderen werd ervan uitgegaan dat ze later de plantage van hun ouders zouden overnemen, als baas of echtgenote, en dat ze nooit ergens anders zouden wonen dan in het Caribisch gebied.

Joséphine was de naam die Napoleon haar zou geven. Marie-Josèphe-Rose werd door haar familie Yeyette genoemd, of, op formele momenten, Rose. Ze werd geboren in een dynastie in verval. Haar moeder, Rose-Claire des Vergers de Sannois, stamde uit een rijke familie van plantagehouders, en was een nakomeling van zowel Pierre Bélain d’Esnambuc, die in 1635 de eerste Franse kolonie op het eiland stichtte, als van Guillaume d’Orange, die de kolonie had verdedigd toen deze in 1674 werd aangevallen door de Nederlandse vloot. Rose-Claire’s familie behoorde tot de lokale elite: de De Sannois hadden grote delen van het eiland in bezit en haar vader was een echte *grand blanc*, een van de rijke landeigenaren die de macht op het eiland vrijwel geheel in handen hadden.

Het had in de lijn der verwachting gelegen dat Rose-Claire zou trouwen met een telg uit een andere rijke familie. Maar op de schrik-barend hoge leeftijd van vijftientig was ze nog steeds ongehuwd,

terwijl de meeste andere meisjes die zo oud waren als zij al ongeveer acht jaar man en kinderen hadden. Toen de lichtelijk berooide Joseph-Gaspard de Tascher de La Pagerie om haar hand vroeg was ze in de wolken; haar ouders hadden weinig keus. Joseph was een charmeur en liefhebber van vrouwelijk schoon. Zijn vader Gaspard-Joseph was een eenvoudige plantageopzichter geweest, met de reputatie van een onverantwoordelijke bon vivant. Dankzij zijn talent voor het leggen van contacten was het Gaspard gelukt om zijn zoon een betrekking te bezorgen aan het Franse hof, als page in Versailles. Na drie jaar keerde de jongeman terug; elegant, goed gemanierd, en op zoek naar een rijke echtgenote.

Het pasgetrouwde stel betrok het huis waar Rose-Claire het grootste deel van haar leven had doorgebracht, op een grote en mooie plantage bij het dorpje Trois-Îlets, in het zuidwestelijke deel van Martinique. La Pagerie, zoals het landgoed bekend kwam te staan, bestond uit vijfhonderd hectare zeer vruchtbare grond, omzoomd door weelderig begroeide heuvels. Cacao, koffiebonen en katoen gedijden op de hellingen, terwijl er in het groene grasland schapen en koeien graasden. Het huis werd omringd door rietsuikervelden en over het landgoed slingerde een riviertje, dat ook La Pagerie werd genoemd. Zoals de meeste plantages was ook deze zelfvoorzienend, met eigen timmerlieden, ijzerhandelaars, een graanmolen, een zaagmolen en een hut die diende als ziekenpost. De meer dan driehonderd uitgeputte en veelal zieke slaven die moesten toezien op het suikerriet, de koeien en de cacao, woonden in benauwde hutjes in de buurt van het grote huis. Vrijwel meteen nadat Joseph de leiding over de plantage had overgenomen begonnen de inkomsten terug te lopen. 'Hij bedoelt het goed,' zei zijn broer over hem, 'maar hij heeft een duwtje in de rug nodig.'³

Yeyette, de toekomstige keizerin van Frankrijk, had, zoals ze later zelf zou zeggen, 'een verwende jeugd'.⁴ Haar ouders, grootouders en ongetrouwde tante lieten haar volkomen vrij. Ze woonde in een laag, wit, houten plantagehuis met grote, glasloze ramen. Zoals alle plantagehuizen stond het midden op het terrein, zodat de eigenaar zijn slaven goed in de gaten kon houden. Vergeleken bij de meer

dan vierhonderd andere plantagehuizen op het eiland was dat van La Pagerie vrij klein en bescheiden, maar niettemin een lust voor het oog – voor de blanke bewoners althans. Langs drie kanten ervan liep een beschutte veranda waar bloesems overheen groeiden. Rond het huis stond een aantal bijgebouwen, waaronder een stenen keukengebouw. Ook was er een mooie tuin met tamarinde-, mango- en frangipanibomen, omringd door een grote bloemenhaag. Tegenwoordig staat van alle privégebouwen alleen nog de keuken overeind, het enige dat was opgetrokken uit steen. Het keukengebouw is nu onderdeel van het museum; alle potten en pannen die het ooit bevatte ontbreken, maar alleen al door de afmetingen is het mogelijk om een idee te krijgen van de hoeveelheid eten die zelfs een kleine familie en haar personeel nodig hadden.

Yeyette groeide uit tot een knap en vrolijk kind met heldere lichtbruine ogen en een mooie teint. Zoals alle kinderen die opgroeiden op plantages had ze een zwarte voedster (een voor de Fransen zeer choquerend gebruik). Als klein kind bracht ze al haar tijd door met haar kindermeisje Marion en haar dienstmeisjes Geneviève en Mauricette, die zich volledig wijdden aan haar zorg. Uit angst om hun positie als huisbediende kwijt te raken gaven ze gehoor aan al Joséphines grillen en behandelden ze haar als een prinsesje.

‘Ik rende, sprong en danste van ’s ochtends vroeg tot ’s avonds laat; mijn kinderlijke beweeglijkheid werd door niemand beteugeld,’ vertelde ze later enthousiast.⁵ Haar zusje Cathérine, geboren op 11 december 1764, werd een speelkameraadje. Ze verstopten zich in het struikgewas en maakten speelgoed van takjes. Weinig andere bewoners van de plantage waren zo vrij als zij. Suiker was een veeleisende meester – zodra de ene lading riet was geoogst, moest de volgende alweer worden geplant. De ondervoede slaven werkten van zes uur ’s ochtends tot zeven uur ’s avonds, het hele jaar door. Ze spitten, plantten en oogstten, en begonnen weer van voren af aan, in ploegen zwoegend in de blakerende zon en zuchtend onder de zweepslagen. Zodra het suikerriet was geoogst werkten de slaven zo’n achttien uur per dag onder hoge druk om het sap aan de stengels te onttrekken. In de suikermolen pletten slavinnen de stengels

door ze tussen ronddraaiende walsen te duwen. Er lagen altijd een paar machetes klaar; de slavinnen kwamen nogal eens met hun arm vast te zitten in de machines en de snelste manier om ze te bevrijden was door hun arm eraf te hakken. Verderop, in de verzengende hitte van het ketelhuis, persten slaven het sap tot een dikke suikersiroop.

Martinique was de derde stopplaats op de fatale en niet-aflatende reizen van de slavenschepen. Gevangengenomen Afrikaanse mannen en vrouwen werden aan de Ivoorkust verkocht voor goud, tabak, vuurwapens, buskruit of textiel, en vervolgens verscheept naar Franse havens. Daar werden goederen ingeladen die bestemd waren voor het Caribisch gebied, waarna de schepen vol boeken, jurken, meubels en slaven weer verder voeren. Wanneer Yeyette als klein meisje naar de haven ging, zag ze hoe de slaven van boord werden gehaald om vervolgens naar de markt te worden gebracht, te worden gebrandmerkt, geboeid en aan het werk te worden gezet. Daarna werden de schepen volgeladen met balen en kisten en teruggestuurd naar Frankrijk, waar dames reikhalzend uitzagen naar de suiker voor in hun thee en de cacao voor in hun winkels.

Alle kinderen van slaven waren het bezit van hun moeders eigenaar; slaven mochten zelf geen bezittingen hebben, of ook maar een familienaam doorgeven. In de Franse koloniën waren zeer strenge lijfstraffen toegestaan, variërend van zware afranselingen en brandmerken tot levend verbranden. Soms werden slaven ingesmeerd met honing en net zo lang op een mierenhoop vastgebonden tot ze waren doodgebeten. Het gebeurde ook dat ze werden doodgeschoten (hoewel veel eigenaren dat zonde vonden van de kogel), verdronken, of in hun eigen ovens werden gegoooid. De gemiddelde levensverwachting van een slaaf was vijftientig jaar.

De kleine Yeyette hoorde het geschreeuw van de slaven als ze door de tuin huppelde. Als ze binnen met haar familie vis, gebraden vlees, taart of zoete vruchten zat te eten, scheen de rode flikkering van hun vuren door het raam naar binnen en gonsden hun liedjes door de avond. De lucht op de plantage had altijd iets zoets, maar als er siroop werd gemaakt hing er een zware geur van verbrande suiker. Yeyette speelde met de slavenkinderen van haar eigen leeftijd;

ze was dol op de eenbenige Boyoco en de ziekelijke Timideas. De slaven speelden een grote rol in haar dagelijkse leven, iets waar ze verder niet bij stilstond. Slaven waren voor haar de normaalste zaak van de wereld.

Ongeveer veertig slaven hadden het beter getroffen dan de rest: zij werkten in het huishouden van de familie als dienstmeisje, kok, wasvrouw of knecht. Voor families waren deze slaven tegelijkertijd vriend en vijand, adders aan hun boezem die hen, zo vreesden ze, in een vlaag van woede zomaar konden vergiftigen of neersteken, of die, in het geval van de vrouwen, hun man konden verleiden. Men accepteerde dat vrouwelijke slaven fungeerden als seksueel gebruiksvoorwerp voor hun mannelijke eigenaren. Een aantal van Yeyettes lievelingsslaven was waarschijnlijk familie van haar. Haar toegewijde kindermeisje Marion, een halfbloed, was misschien de dochter van haar grootvader of van de toenmalige opzichter, en haar tengere dienstmeisje Euphémie Lefèvre, die met haar mee zou gaan naar Parijs en die voor de rest van haar leven door haar zou worden onderhouden, was waarschijnlijk de dochter van haar vader Joseph. Euphémie was haar speelkameraadje, haar dienstmeisje en haar vriendin.

Slavenhouders leefden in voortdurende angst voor opstanden. Ze waren bang voor de *marrons* (weggelopen slaven), die zich schuilhiel- den in de heuvels en op wraak zonnen, en maakten zich druk over eventuele moordpogingen. Yeyettes moeder zou zelfs een van haar huisslaven aanklagen voor een poging tot vergiftiging. Berichten over het abolitionisme, dat in Frankrijk een groeiend gehoor vond, maakten de grands blancs woedend en wantrouwend. In de rest van de wereld ging men slavernij steeds meer zien als iets wreeds en onrechtvaardigs. De Britse en Franse economieën waren afhankelijk van de Caribische handel, en Quakers en andere religieuze groepen verkondigden al langer dat de prijs die hiervoor werd betaald te hoog was. Op een latere spotprent is te zien hoe dames thee met slaventrannen drinken in plaats van met suiker. John Somersett, een slaaf die door een Amerikaanse douanebeambte was meegenomen naar Engeland, ontsnapte daar in 1771 aan zijn eigenaar, maar werd

later weer opgepakt. Na een geruchtmakende rechtszaak werd het in strijd met de wet verklaard om hem tegen zijn wil vast te houden en mee te nemen. In Groot-Brittannië (in tegenstelling tot in de rest van het Britse Rijk) mocht een persoon geen eigendom zijn. Het wel of niet afschaffen van de slavernij werd steeds meer een issue in de kolonistengemeenschap, ook al probeerde men de kwestie te negeren.

De creolen, zoals de in het Caribisch gebied geboren blanken werden genoemd, hadden in Frankrijk de reputatie losbandig, lui, wellustig en grillig te zijn, en bovendien ingewijd in allerlei duistere liefdeskunsten. Dit beeld zou door de volwassen Joséphine zorgvuldig worden gecultiveerd, en in zekere zin was het ook echt op haar van toepassing. Terwijl zij een ongeremde jeugd genoot op de plantage, groeiden haar toekomstige vrienden in Frankrijk op in steenkoude huizen en volgens strikte regels: ze moesten rechtop zitten, hun zondagse pak aan als er bezoek kwam en zich houden aan een strak rooster van lessen en sobere maaltijden.

Rose-Claire besteedde weinig tijd aan de ontwikkeling van Yeyette en Cathérine. Waar zij woonden regeerde het plezier, en ze leidden onintellectuele, ongedisciplineerde en vrije levens. Yeyette rende samen met Marion en Euphémie in het rond, in de ruimvallende katoenen jurkjes die gebruikelijk waren in de koloniën. Ze vingden hagedissen en vlinders en plukten bloemen en zware vruchten die laag aan de bomen hingen. Toen ze ouder werd reed ze rond op haar Spaanse pony, maakte ze lange wandelingen naar de heuvels en spetterde ze in de zee als een dolfijn. Ze zoog op vers geplukt suikerriet, en dronk zoveel van het sap dat ze er een gaatje in haar voortand aan overhield. Later zou ze haar slechte gebit proberen te verhullen door haar lippen wanneer ze glimlachte stijf op elkaar te houden, wat haar een mysterieuze uitstraling gaf in de ogen van mensen die de waarheid niet kenden.

Ze had het thuis enorm naar haar zin, maar haar vader was minder gelukkig. Na eerst door zijn eigen vader te zijn onderhouden, ging hij ervan uit dat de familie van zijn vrouw voortaan voor hem zou zorgen. Tot zijn grote schrik merkte hij dat Rose-Claire en haar

ouders van hem verwachtten dat hij zich als een echt familiehoofd volledig zou wijden aan het bestieren van La Pagerie en de plantage door moeilijke tijden heen zou slepen. Het ontbrak hem echter zowel aan zakelijk talent als aan geluk. Hij was ongeschikt voor eentonige bezigheden als het in de gaten houden van de opzichter, de boekhouding controleren en toezicht houden op inkomsten en uitgaven, en hij was niet in staat om vriendschappelijke banden op te bouwen met collega-handelaren. Hij had een hekel aan de hitte, werd regelmatig geplaagd door malaria-aanvallen en verweet zijn vrouw dat ze geen zoon had gebaard. La Pagerie was alleen via slecht begaanbare wegen bereikbaar en behalve op feestdagen kwam er vrijwel niemand langs; Joseph werd verteerd door een nostalgisch verlangen naar de bals en soirees van Versailles. Algauw kwam hij nauwelijks nog thuis en vermaakte hij zich in de hoofdstad met gokken en zijn minnaressen. ‘Hij brengt zijn tijd door in zijn geliefde Fort Royal, waar hij meer vreugde vindt dan bij mij en zijn kinderen,’ schreef Rose-Claire aan de zuster van haar man, Edmée.⁶ Ze was opnieuw zwanger en het was haar vurige wens dat ze een jongetje zou krijgen. ‘Ik hoop met heel mijn hart dat je het neefje krijgt waar je zo naar verlangt; misschien zal zijn vader daardoor iets meer van mij gaan houden,’ schreef ze verder.

Op 13 augustus 1766, tijdens het orkaanseizoen, werd de horizon verduisterd door laaghangende donkere wolken. Al snel sloeg de regen tegen de bomen en teisterden windvlagen van honderdvijftig kilometer per uur het eiland. Midden in de nacht werd de driejarige Yeyette wakker gemaakt en door Marion uit bed gehaald. Joseph, Rose-Claire met het baby’tje Cathérine en een paar huishoudelijke slaven renden naar het suikerzuiveringshuis, de *purgerie*, om daar op de begane grond beschutting te zoeken. Yeyette en haar familie doken ineen; ze bedekten hun oren om de slaven niet te horen schreeuwen terwijl hun hutten door de gewelddadige rukwinden uiteen werden gereten.

Twee dagen lang werd Martinique gegeeseld door de storm. Toen de wind ging liggen en de familie weer tevoorschijn kwam, zag ze slechts verwoesting. Ze waren alles kwijt. Verspreid over het terrein

lagen dode slaven; hun hutten waren met de grond gelijkgemaakt. De bomen waren geveld, de oogst was vernield en bijna al het vee was omgekomen. Van hun grote plantagehuis waren alleen nog een paar houten planken over. Aan de voormalige grandeur herinnerden nog slechts het stenen keukengebouw en de purgerie waar ze zo verstandig waren geweest om te schuilen.

De gevolgen waren verschrikkelijk – 440 eilandbewoners hadden de storm niet overleefd en er waren honderden gewonden. De complete suiker-, koffie en cacao-oogst van het eiland was verloren gegaan; hele dorpen waren weggevaagd. Levens, huizen en toekomstdromen waren verwoest. In het nabijgelegen Trinité had een windvlaag een kerkgebouw opgetild en verderop weer tegen de grond te pletter geslagen. Huizen, bomen en dieren werden tijdens de storm hoog de lucht in gezogen en vervolgens neergekwakt op de doorweekte aarde of de woeste golven. Eén gezin had zich weten te redden door hun eigen voordeur te gebruiken als vlot om zich aan vast te klampen.

Vertwijfeld staarde Joseph naar wat er over was van zijn huis. De hoeveelheid werk die nodig zou zijn was nauwelijks te bevatten. Het gezin betrok de eerste verdieping van de purgerie; er werd een veranda opgetrokken langs de zuidkant van het gebouw. Het was de bedoeling dat ze er ongeveer een halfjaar zouden blijven wonen. Toen Rose-Claire een paar weken later moest bevallen, bad de hele familie om een jongetje. Het werd echter Marie-Françoise, of Manette. Alweer had Joseph er een nutteloze extra mond bij om te voeden. Hij vervloekte de slechte kaarten die het leven hem had toebedeeld.

De verwoesting van het eiland maakte van Yeyettes grootvader een gebroken man; hij overleed een halfjaar later. De familie had hoge verwachtingen gehad van zijn testament, maar ze bleken alleen schulden te erven. Joseph was niet doortastend genoeg om uit te zoeken of er misschien sprake was van administratieve fouten. De familie van de jonge echtgenoot bestond nu alleen nog maar uit vrouwen die afhankelijk van hem waren: een schoonmoeder, een schoonzuster, een vrouw en drie dochters. Het geluk wilde dat hij

een bekwame opzichter had in de persoon van Monsieur Blanque, die ervoor zorgde dat de slavenwoningen weer werden opgebouwd en de gebouwen voor de suikerverwerking werden hersteld. Maar hoewel de gewassen weer groeiden ging het toch bergafwaarts met de plantage, en Joseph bracht meer tijd dan ooit door aan de goktafels en met zijn maîtresses in Fort Royal. Algauw waren er nog maar honderdvijftig slaven en was de suikerproductie gekrompen tot minder dan de helft van wat ze was geweest. Rose-Claire, die gedurende lange periodes alleen thuis zat, moest boos en gefrustreerd toekijken hoe de wereld van haar jeugd teloorging.

Joseph had noch het doorzettingsvermogen noch het geld om hun houten huis opnieuw op te bouwen, en dus vestigde het gezin zich permanent op de eerste verdieping van de purgerie. Respectabele families woonden echter niet boven hun werkruimtes. Yeyettes status onder haar leeftijdsgenootjes kelderde door haar vaders onvermogen om een behoorlijk huis te bouwen.

Door de orkaan, het overlijden van de oude Sannois en de geboorte van een derde dochter waren ze officieel een noodlijdende familie geworden. Yeyette, zich nergens van bewust, bleef vrolijk door het suikerriet huppelen, met haar kindermisje onder de broodbomen spelen en op haar pony rijden.

Rond hun zesde werden de dochters van de elitefamilies op Martinique voor hun opvoeding naar Frankrijk gestuurd. Zo werden ze getraind in etiquette en behoed voor de tropische ziektes waar veel kinderen voor hun twaalfde aan overleden. Josephs zuster Edmée woonde in Parijs en wilde Yeyette dolgraag in huis nemen, maar haar vader kondigde aan dat hij haar reis niet kon betalen. Ze slaagde erin om niet ernstig ziek te worden. Op haar zevende werd ze getroffen door een aanval van de pokken, waar ze echter weer van genas en geen littekens aan overhield.

In datzelfde jaar vond aan de andere kant van de wereld het huwelijk plaats van de dauphin Louis-Auguste met de veertienjarige Maria Antonia van Oostenrijk. Ze werd door hoffunctionarissen begroet op een eilandje in de Rijn; vervolgens werd ze uit haar kostbare Oostenrijkse huwelijksgewaad geholpen, in Franse kleren ge-

stoken en naar Versailles gezonden. ‘Ontmoeting met Madame la Dauphine,’ schreef Louis in zijn jachtjournaal na hun kennismaking op het paleis van Compiègne. Tijdens feestelijkheden op de Champs-Élysées ter ere van het huwelijk brak er paniek uit en werden er honderddertig mensen doodgedrukt in de menigte.

De jonge prinses kwam terecht in een wereld vol vertoon, regeltjes, vormelijkheid en doortrapte hovelingen. ‘Het geluk van een huwelijk hangt af van hoe gewillig, lief en *amusante* de echtgenote is,’ drukte haar moeder Maria Theresia haar op het hart. Vier jaar later overleed Lodewijk xv aan de gevolgen van pokken, nadat hij met tranen in zijn ogen afscheid had genomen van zijn favoriete maîtresse Madame du Barry. Meteen daarop weerklonk door het paleis het donderende geraas van honderden hovelingen die de koning verlieten om zich bij Louis-Auguste en Marie Antoinette te voegen, nu koning Lodewijk xvi en de koningin van Frankrijk.

Marie Antoinette, nauwelijks zeven jaar ouder dan Yeyette, werd als de opgedirkte jonge koningin van Versailles dagelijks omringd door tientallen lakeien en haar favorieten, de verstrooide en zachtmoedige Princesse de Lamballe en de bevallige duchesse de Polignac, met wie ze zich giechelend vermaakte op kaartavondjes. Haar coiffures, waar ze veren, linten en diamanten in stak, waren soms wel een meter hoog, en haar ranke figuurtje zwom in het zware brokaat en de wijde hoepelrokken. Haar moeder verweet haar een ‘overdreven modegevoeligheid’.⁷ Maar de koningin kon het niet nalaten haar kapsel te bepoederen, zich te tooien met edelstenen en haar gezicht in te smeren met loodwit en rouge. Ze bestelde vier paar nieuwe schoenen per week en drie meter vers lint per dag om haar peignoir mee dicht te knopen. Versailles was een paleis van onaangeroerde exotische desserts, coiffures waar dagen aan moest worden geknutseld en hovelingen die als bezetenen anticipeerden op de volgende bevlieging van de koningin; het was een doolhof, de parel in de Franse kroon – en het werd voor een groot deel betaald van de Caribische suikeroogst.

Ondertussen werd de Franse samenleving verscheurd door een enorme ongelijkheid. Landarbeiders en dagloners werkten vrijwel

onafgebroken voor bijna niets. De gemiddelde levensverwachting lag vanwege een rampzalig hoge kindersterfte zeer laag, zo rond de vijftentwintig – even laag als die van de slaven in het Caribisch gebied. Aan de top leefde de adel in vorstelijke omstandigheden, dankzij de opbrengsten van het land dat door de arbeiders en dagloners werd bewerkt – en boven de adel stond Versailles: een enorm suikerpaleis, opgetrokken uit het geploeter van ontelbare handen. Marie Antoinette, druk met schoenen uitkiezen en instructies geven aan de kamermeisjes die haar linten vaststrikten, dacht nauwelijks aan Martinique. Maar Martinique was obsessief bezig met haar. Alle societyroddel op het eiland draaide om Versailles, de laatste mode uit Parijs en de favorieten van de koningin.

In 1773, het jaar dat Yeyette tien werd, besloot Rose-Claire haar naar een kostschool in Fort Royal te sturen. Na een lange tocht per kano kwam ze samen met haar kindermeisje Marion aan in haar nieuwe woonplaats. Hun rijtuig reed eerst langs bordelen, sloppenwijken en clandestiene kroegen, en vervolgens langs statige koloniale gebouwen en het gouverneurshuis. Te midden van dat alles stond het Maison de la Providence, een nonnenschool die in 1763 was opgericht met het doel de ongedisciplineerde eilandmeisjes de juiste waarden bij te brengen en ze op te leiden tot ‘echtgenotes, moeders en plantagemeesteressen’ die hun man en kinderen de christelijke beginselen zouden kunnen inprenten.

Yeyette stond elke dag om vijf uur op. Nadat ze haar rood-blauw gestreepte katoenen uniform had aangetrokken begon ze aan twee uur van geleid gebed. Onder het strenge oog van de moeder-overste werden de meisjes vervolgens door Franse leraren onderwezen in rekenen, borduren, tekenen, schoonschrijven en aardrijkskunde. Rose-Claire had nog altijd ambities voor haar dochter, en Yeyette kreeg ook nog dans- en schilderlessen. Haar vrije woensdag- en zaterdagmiddagen bracht ze roddelend en giechelend door met de andere *filles de la Providence*; de ene dag in de maand die ze in de stad mocht doorbrengen gebruikte ze meestal om bij haar grootmoeder langs te gaan. In feite was het de bedoeling dat de jongedames bevriend zouden raken met meisjes die hen vervolgens weer konden

voorstellen aan hun broers of andere mannelijke familieleden, en op die manier aan een plantage-echtgenoot kwamen. Gelukkig voor Yeyette was de opleiding niet erg zwaar, ze was namelijk geen al te ijverige leerlinge. ‘Ze heeft een lieflijke zangstem en tokkelt beeldig op haar gitaar. Aangezien ze blijk geeft van een neiging tot muzikaliteit zou ze zich met het juiste onderricht nog verder kunnen bekwamen in zang, gitaarspel en dans,’ schreef haar vader. Maar muziek zou bij haar slechts een ‘neiging’ blijven.⁸

Op haar veertiende ging Yeyette van school, met nauwelijks meer kennis dan toen ze erop kwam. Ze bezocht voor het eerst feesten op andere plantages en bals in het gouverneurshuis in Fort Royal. Meisjes in witte jurken en jongemannen in avondtenue paradeerden begeleid door hun huisslaven over het gazon, waarna ze de klamme balzaal betraden om onder boeketten van felgekleurde tropische bloemen te dansen op de muziek van het slavenorkest. Yeyette was populair als meisje om mee te flirten, maar niet om mee te trouwen. Ze was, in de woorden van één man, ‘een zeer elegante verschijning, eerder verleidelijk dan mooi’, maar ‘haar familie verkeert in middelmatige omstandigheden’.⁹ De meeste meisjes van haar leeftijd waren al getrouwd, maar zij was zonder vermogen niet in trek als huwelijkspartner. Yeyette wilde echter meer dan trouwen met een zoon van plantagehouders. Geprikkeld door de nostalgische verhalen van haar vader over Parijs en Versailles had ze grotere ambities dan dat. Ze wilde naar Frankrijk.

Toen Yeyette vijftien was besloot ze met twee vriendinnen een bezoek te brengen aan de plaatselijke waarzegster. Euphémie David woonde in de heuvels rond La Pagerie; ze mengde drankjes, vertelde verhalen en beloofde alle mogelijke kwalen te genezen. Ze dreef een bloeiend handeltje, aangezien in een wereld van ziektes en onvoorzien geweld slechts weinigen de aantrekkingskracht van het occulte konden weerstaan. De oude vrouw greep van elk van de meisjes de hand vast. De eerste van hen, zo verkondigde ze, zou met een plantagehouder trouwen en ging een tevreden bestaan tegemoet. De tweede, een verre nicht van Yeyette, zou een scandaleus leven leiden en door piraten worden ontvoerd. Yeyette was voorbestemd om in

Frankrijk te trouwen, maar het zou een ongelukkig huwelijk zijn; vervolgens zou ze trouwen met een ‘donkere, ongefortuneerde man’ die ‘de wereld zal overladen met zijn glorie’, en door wie ze nog verhevener zou worden dan een koningin. Toch zou ze ongelukkig sterven en vaak terugverlangen naar het eenvoudige leven op Martinique.¹⁰ Het lijkt te treffend om waar te zijn. Maar Joséphine sprak altijd in alle ernst over het voorval en bracht het zelfs ter sprake tijdens kranteninterviews die plaatsvonden lang voordat ze keizerin werd.¹¹ Het waarschijnlijke scenario is dat de waarzegster bij haar een zucht naar avontuur bespeurde en vermoedde dat ze later in Frankrijk een nieuw leven zou beginnen – een leven dat haar niet per se gelukkig zou maken.

Frankrijk leek een onbereikbare droom. Totdat Yeyettes tante Edmée schreef met het voorstel om een van de La Pagerie-meisjes met haar minnaars zoon Alexandre te laten trouwen. Hij was zeventien (iets meer dan drie jaar ouder dan Yeyette), knap en hij had zijn zinnen gezet op een creoolse bruid. Yeyette lag als oudste dochter het meest voor de hand.

De Tascher de La Pageries hadden een slechte naam, en de zus van Joseph, Désirée, die door haar familie Edmée werd genoemd, leefde in schande. In 1757 was François de Beauharnais in Martinique gearriveerd als de nieuwe gouverneur. Zijn vrouw, een rijke erfgename uit Saint-Domingue, raakte meteen gesteld op de negentienjarige Edmée en nam haar in huis als gezelschapsdame. De tweeënveertigjarige gouverneur werd hartstochtelijk verliefd op haar en ze werd zijn maîtresse. Edmée, die even ambitieus en onscrupuleus was als haar broer futloos en parasitair, trok zich van niemand iets aan. Om hun verhouding te verbergen regelde De Beauharnais, die zich markies was gaan noemen, een huwelijk voor haar met Alexis Renaudin, een jonge, knappe gardemusketier. Renaudin had net een gevangenisstraf uitgezeten voor een poging tot het vergiftigen van zijn vader, een rijke plantagehouder, maar De Beauharnais was ongeduldig en het huwelijk werd gepland voor 1758.

De gouverneur werd zo in beslag genomen door de voorbereidingen voor het huwelijk van zijn geliefde dat hij geen oog had voor wat

zich afspeelde op het naburige Guadeloupe. Toen het eiland werd aangevallen door de Britten wachtte hij drie maanden voor hij gehoor gaf aan de verzoeken om hulp van de bevelhebber ter plaatse. Hij was lui, overdreven voorzichtig en vooral bezig te genieten van Edmée (die hij na haar huwelijk ongehinderd kon bezitten, aangezien bij een zwangerschap Renaudin als de vader zou worden beschouwd). Tegen de tijd dat zijn vloot Guadeloupe bereikte hadden de Britten al gewonnen. Vanwege dit schromelijke plichtsverzuim werd hij teruggefloten naar Frankrijk. Hij weigerde om meteen te vertrekken en bracht zijn laatste maanden op het eiland door in de armen van Edmée. Zodra Renaudin begreep dat hij de bedrogen echtgenoot was verliet hij haar en haastte hij zich naar Frankrijk om de scheiding aan te vragen. Edmée reisde hem achterna in een poging een schikking op te strijken, maar niet nadat ze erop had toegezien dat het huwelijk van haar broer met Rose-Claire in kannen en kruiken was. De Beauharnais en zijn vrouw volgden al snel; hun drie maanden oude zoontje Alexandre lieten ze achter bij Edméés moeder.

In Frankrijk trok de afgedankte Madame de Beauharnais zich terug op een landgoed. De markies wist een royaal pensioen los te peuteren van de koning en ging met Edmée, die inmiddels gescheiden was, samenwonen in Parijs. De twee vrouwen zouden een warme correspondentie blijven onderhouden tot aan het overlijden van Madame de Beauharnais. Toen Alexandre vijf jaar was werd hij naar Parijs gestuurd om bij zijn vader en Edmée te gaan wonen, op wie hij naar eigen zeggen net zo gesteld zou raken als op zijn eigen moeder. De Parijse beau monde was ten einde raad: overspel was tot daaraan toe, samenwonen was immoreel. De markies echter aanbad zijn veel jongere geliefde, en zijn rijkdom beschermde hen tegen de boze tongen, in het openbaar althans.

Toen Edmée achtendertig was en bijna twintig jaar met haar minnaar had samengeleefd, begon ze na te denken over haar toekomst. De markies was tweënzestig en had een zwakke gezondheid; bij zijn overlijden zou ze vrijwel berooid achterblijven, aangezien zowel zijn bezittingen als die van zijn vrouw naar Alexandre zouden gaan.

Omdat ze al dat kapitaal liever voor zichzelf hield, stelde ze voor om Alexandre aan haar nichtje te koppelen, in de hoop dat het stel na het overlijden van de markies voor haar zou zorgen. Alexandre stemde toe, omdat hij getrouwd moest zijn om aanspraak te kunnen maken op zijn erfenis. Creoolse meisjes waren zeer in trek als huwelijkspartners bij adellijke families die om geld verlegen zaten en ze stonden bekend om hun schoonheid en sensualiteit. Hij had slechts één voorwaarde: zijn bruid moest heel jong zijn.

De markies schreef Joseph de La Pagerie dat zijn zoon geen belangstelling had voor Yeyette, aangezien ‘mijn zoon, die zeventienenhalf is, vindt dat een meisje van vijftien hem qua leeftijd te dicht benadert’.¹² Hij vroeg om Cathérine, maar zij was kort ervoor overleden aan de gele koorts. In plaats daarvan bood Joseph hem zijn elfjarige dochter Manette die, zo schreef hij opgewekt, beschikte over gezondheid, een vrolijk gemoed en ‘een figuurtje dat over niet al te lange tijd interessant zal worden’.¹³

De consternatie die volgde binnen het gezin was groot. Manette raakte hevig overstuur bij de gedachte dat ze haar ouderlijk huis moest verlaten en haar moeder vond het niet geoorloofd om haar zo jong te laten trouwen. Yeyette was verdrietig en woedend. Ze droomde al zolang ze zich kon herinneren van Parijs – en nu ging Manette in haar plaats. Ze smeekte haar vader om háár mee te nemen. Anders restte haar alleen nog een treurig bestaan als de echtgenote van een plantagehouder. Yeyette, normaal zo gedwee en laks, moest en zou naar Frankrijk. Haar vader zwichtte.

‘Ik vrees dat het oudste meisje, dat mij al vaak heeft gevraagd haar mee te nemen naar Frankrijk, enigszins te lijden zal hebben onder de voorkeursbehandeling die ik haar jongere zuster lijk te geven,’ schreef hij. Yeyette had volgens hem ‘een heel gave huid, mooie ogen, goede armen en een verrassend talent voor muziek. Ze verlangt ernaar om Parijs te zien en heeft een erg lief karakter. Als het aan mij lag, nam ik twee dochters mee in plaats van één, maar hoe kan ik een moeder scheiden van allebei haar dochters als de dood haar net de derde heeft ontnomen?’¹⁴

In Parijs werd Edmée intussen steeds nerveuzer. Ze wilde dat het

huwelijk onmiddellijk zou worden geregeld, voordat Alexandres voogden hem het uit het hoofd zouden praten. ‘Het moet een van jouw kinderen zijn,’ schreef ze. ‘Neem een van je dochters mee of allebei, maar schiet op.’¹⁵ De markies stuurde een brief waarin hij zijn goedkeuring verleende voor het openbaar maken van de huwelijks-aankondiging in Martinique. Hij had Alexandres naam toegevoegd maar de plek voor de naam van de bruid opengelaten. Tegen de tijd dat de brief aankwam was Josephs keuze al voor hem gemaakt. De arme Manette was zo uitgeput geraakt van al haar huilbuien dat ze koorts had opgelopen en haar moeder weigerde haar te laten gaan. Het nieuws bracht Alexandre niet in een jubelstemming. ‘U bent toch niet van plan om mij te laten trouwen met deze jongedame als blijkt dat we elkaar niet liggen?’ schreef hij aan zijn vader. Niettemin gehoorzaamde hij. ‘Na de beschrijving ben ik er gerust op dat ze mij zal bevallen.’¹⁶

Yeyette ging trouwen. Maar nu haar vader zijn doel had bereikt begon hij te treuzelen. Het zou nog een halfjaar duren voordat het geplande huwelijk tussen Alexandre-François, Chevalier de Beauharnais en Marie-Josèphe-Rose de Tascher de La Pagerie door een priester werd aangekondigd in de Notre-Dame in Martinique. Vervolgens bleef haar vader de overtocht uitstellen. Jarenlang had hij verkondigd dat hij zo graag terug wilde naar Frankrijk, en nu had hij opeens geen zin meer.

Joseph was doof voor de smeekbeden van zijn zuster om haast te maken. Hij was ziek, de reis was te duur en werd bovendien met de dag gevaarlijker. Na de ongemakkelijke wapenstilstand van net voor Yeyettes geboorte was het conflict tussen Engeland en Frankrijk weer opgelaaid en werd Martinique opnieuw belegerd. Bovendien was het orkaanseizoen in aantocht.

Maar tante Edmée dramde door, en in september 1779 ging Joséphine in het gezelschap van haar vader, haar tante Rosette en Euphémie eindelijk aan boord van het schip dat haar naar Frankrijk zou brengen. Haar vader vergat zijn zus op de hoogte te stellen van hun vertrek. Yeyette was zestien, nauwelijks geschoold, mooi en onwetend. Al haar gedachten richtten zich op haar aanstaande huwelijk.